

De commons. Een beperkte gids naar recente literatuur

Jef Peeters

Niet alleen schieten praktijken als repair cafés, geefkasten, -winkels en -pleinen, zelfoogstboerderijen (CSA – community supported agriculture), community landtrusts, zaad-commons, peer-to-peer-productie, open source ecology, creative commons, waaronder wiki's ... als paddestoelelen uit de grond. Ook de theoretische productie daarover is alom, ook al komt die via de klassieke media niet tot bij ons. Daarom een bijdrage over wat commons zijn, en een beperkte oriëntatie naar recent verschenen literatuur.

Commons opnieuw in de aandacht

Men mag gerust stellen dat de literatuur over *commons* de laatste tijd aan het boomen is. Daar zijn meerdere redenen voor aan te halen.

Om te beginnen heeft de Nobelprijs economie van 2009 voor Elinor Ostrom ernstig wetenschappelijk onderzoek naar het functioneren van *commons* onder de algemene aandacht gebracht (De Walsche, 2010). Daarmee heeft het onderzoek naar de *commons* meer legitimiteit gekregen, al betekent dat lang niet dat het een vanzelfsprekend thema werd in economiefaculteiten. Het is overigens treffend dat Ostrom professor in de politieke wetenschappen was.

De economische crisis die in 2008 een aanvang nam, is een tweede reden voor de groei van het *commons*-thema. Het zit – naast de heropleving van de coöperatieve idee en allerlei vormen van deeleconomie – mee in de stroom van het zoeken naar en het uitbouwen van economische alternatieven in de marge van de samenleving. Maar daarnaast is er de groei van de commonsgebaseerde peer-productie¹, en de economische potentie daarvan in de kern van de huidige kenniseconomie.

De directe aanleiding van deze bijdrage is het verschijnen van een algemene en zeer toegankelijke introductie van de hand van David Bollier: *Think like a commoner. A short introduction to the life of the commons* (2014). Bollier is een onafhankelijk onderzoeker en activist die zijn leven gewijd heeft aan de commons, en mede-oprichter is van de Commons Strategies Group, waar ook Michel Bauwens en Silke Helfrich (Duitsland) deel van uitmaken. Met zes boeken over de *commons* – als auteur of editor – is hij een van de belangrijke stemmen in het debat. Enkele jaren geleden was hij ook spreker op een mede door Denktank Oikos georganiseerd congres over de *commons*.² Bij die gelegenheid werd ook een inleidende brochure over *commons* van de Heinrich Böll Stiftung vertaald als *Gemeengoed* (Helfrich, e.a., 2012). Die blijft een uitstekende opstap om met het denken, de wereld en de praktijk van de *commons* kennis te maken. Wat

Wat we met Bollier graag benadrukken is dat commons niet alleen een soort van gemeenschappelijke hulpbronnen of goederen zijn – dingen dus – maar vooral een sociale praktijk. Of, zoals Silke Helfrich zegt: 'Gemeenschappelijke goederen bestaan niet zomaar, ze worden gecreëerd.'

we met Bollier graag benadrukken is dat *commons* niet alleen een soort van gemeenschappelijke hulpbronnen of goederen zijn – *dingen* dus – maar vooral een sociale praktijk. Of, zoals Silke Helfrich (2012a) zegt: ‘Gemeenschappelijke goederen bestaan niet zomaar, ze worden gecreëerd’. Zo is de al of niet toegankelijkheid ervan geen eigenschap die op een goed kleef, maar iets dat afhangt van menselijke beslissingen en reguleringen. Volgens Bollier kunnen *commons* beter gedefinieerd worden als ‘paradigma’s die een welbepaalde gemeenschap verbinden met een verzameling van sociale praktijken, waarden en normen die gebruikt worden om een hulpbron te beheren. Anders gezegd, een *commons* is een hulpbron + een gemeenschap + een verzameling van sociale protocollen.’ (p.15)

Geen tragedie maar een andere wereldvisie

Maatschappelijk gezien was het belangrijk dat Ostrom vanuit empirisch onderzoek aantoonde dat gemeenschappen wel degelijk in staat zijn om schaarse hulpbronnen op een duurzame manier te beheren, en zo de mythe van *the tragedy of the commons*³ – het bekende essay van Garrett Hardin – ontcrachtte. Veel markteconomen doen er nog graag een beroep op om privé-eigendom naar voren te schuiven als de beste manier om met schaarse hulpbronnen om te gaan. Hardin maakte echter de fout – wat hij later heeft toegegeven – om de gemeenschappelijkheid van *commons* gelijk te stellen met een open toegang tot de betrokken hulpbron, wat *freeridergedrag* vrij spel geeft en zo uiteindelijk tot een tragedie – *the tragedy of the commons* – leidt, namelijk de teloorgang van de hulpbron.

Het punt is dat zogenaamde *common-pool resources* pas *commons* worden als ze een gepast beheer krijgen. Ostrom heeft op dat vlak met *Governing the Commons* (1990) een belangrijke standaard gezet. Andere denkers, zoals Bollier, verbreden echter die focus op het beheer van *commons* tot *commons* als een sociale praktijk van gemeenschappen. Daarom laat ik de term *commons* bij voorkeur onvertaald, ook al wordt geregeld de term ‘gemeengoed’ gehanteerd. Maar die neigt tot te veel klemtoon op het dingkarakter, en bovendien verliest men de verbinding met de Engelse woorden die de praktijk en de beoefenaars van die praktijk aanduiden, namelijk *commoning* en *commoners*.

De commons staat voor een sociale structuur en bijhorende praktijk die paradigmatisch is als alternatief voor het moderne staat-markt-duopolie. Tegenover de miskenning door dat duopolie van de waardecreatie door de civiele samenleving, stelt de commons net die waardecreatie voorop.

Verder staat het woord *commons* zowel voor het enkel- als het meervoud. En zoals we van ‘markten en staten’ ook spreken van ‘de markt’ en ‘de staat’ om een bepaalde sociale structuur in het algemeen aan te duiden, zo spreken we ook van ‘de *commons*’.

De *commons* staat voor een sociale structuur en bijhorende praktijk die paradigmatisch is als alternatief voor het moderne staat-markt-duopolie.

Tegenover de miskenning door dat duopolie van de waardecreatie door de civiele samenleving, stelt de *commons* net die waardecreatie voorop. Het is daarbij misleidend om bij *commons* of gemeengoed in termen van ‘gemeenschappelijk eigendom’ te spreken omdat het om een soort relatie van rentmeesterschap gaat die in ieder geval fundamenteel anders is dan wat gemeenzaam onder eigendom wordt verstaan, of dat nu privé is of publiek. Ugo Mattei (2012) zegt het als volgt:

'... anders dan private en publieke goederen, zijn commons geen handelsgoederen [commodities] en kunnen niet gereduceerd worden tot de taal van eigendom. Zij brengen een kwalitatieve relatie tot uitdrukking. Het zou reducerend zijn te zeggen dat we een gemeenschappelijk goed hebben. We zouden eerder moeten zien in welke mate we commons zijn, evenzeer als we deel uitmaken van een omgeving, een stedelijk of ruraal ecosysteem. Hierbij maakt het subject deel uit van het object. Om die reden zijn commons onlosmakelijk relationeel en verbinden individuen, gemeenschappen en het ecosysteem zelf. [...] commons zijn een ecologisch-kwalitatieve categorie gebaseerd op inclusie, toegang en gemeenschapstaken, terwijl eigendom en staatssoevereiniteit economisch-kwantitatieve categorieën zijn gebaseerd op uitsluiting (geproduceerde schaarste) [...].' Zo gezien 'brengt the tragedy of the commons het conflict tussen twee wereldvisies voor het voetlicht'.

De strijd om de commons: naar een nieuwe opgang

Waar Hardin die tragedie situeert in de onmogelijkheid van duurzaam beheerde commons, is historisch gezien de echte tragedie de teloorgang van de commons door de omheining (*enclosure*) van de gemene gronden. In Engeland was dat om er schapen op te kweken ten behoeve van de wolindustrie. Volgens Bollier is 'de echte tragedie die voortkomt uit het 'rationeel' individualisme [...] niet de tragedie van de commons, maar de tragedie van de markt' (p.26) Daarbij is 'een van de meest arglistige kwesties van omheiningen hoe zij de cultuur van de commons en onze herinnering eraan vernietigen' (p. 79).

En dat is geen verhaal van het verleden, maar een dat nog steeds verder gaat. Het boek van Bollier brengt zowel het verhaal van de neergang als van de herontdekking van de commons. Daarbij besteedt hij uitvoerig aandacht aan verschillende maatschappelijke domeinen waarin de 'omheining' van de commons nog altijd verder gaat – waaronder publieke ruimte en infrastructuur, en kennis en cultuur – en waarbij de dominantie van het eigendomsrecht lijnrecht tegenover de logica van de commons staat.

De almaar voortgaande privatisering moet daarbij begrepen worden als een systematische poging om de commons te vernietigen ten voordele van de markt. Enkele voorbeelden. Waar tot vrij voor kort academische kennis als een commons beheerd werd door de academische gemeenschap, zien we nu de toenemende invloed van privatisering van kennis via zogenaamde Intellectual Property Rights, onder andere onder de vorm van copyrights en patenten. Of, neem het monopolie dat de markt krijgt op de verkoop van zaden ten nadele van de collectieve uitwisselingssystemen tussen boeren.

Daartegenover opent de opgang van de digitale commons echter nieuwe perspectieven voor het principe van de commons als zodanig. In tegenstelling tot de traditionele commons die rond het beheer van schaarse hulpbronnen draaiden, worden de zogenaamde creatieve commons gekenmerkt door de mogelijkheid om op een niet-uitsluitende manier een overvloed aan kennis te creëren. Het delen ervan vernietigt niet de mogelijkheid van anderen om er gebruik van te maken.

Neem bijvoorbeeld Wikipedia: het samenbrengen van de kennis van mensen over de hele wereld in een collectief bruikbare encyclopedie is veel krachtiger dan gelijk welk privé-initiatief, en doet niemand te kort. En hetzelfde zie je bij de coöperatie aan open source software. Vandaar dat op dit vlak wel vormen van open access mogelijk zijn – echter niet zonder dat de gebruikers zich aan de spelregels houden. Beginnend met vrije software zet de ontwikkeling zich verder naar open design, en zo naar de materiële sfeer

met o.a. open hardware, open source ecology (landbouwmachines voor gemeenschappen), enzovoort. Verderop zullen we evenwel nog een cruciale kanttekening maken bij het principe van *open access*.

Het mag duidelijk zijn dat *commons* zeer verschillend kunnen zijn, niet alleen naargelang de aard van het gedeelde goed, maar evenzeer afhankelijk van hun historische en geografische context, van lokaal tot mondiaal. Hoewel Bollier stelt dat elke classificatie zijn problemen kent, probeert hij onder de sprekende titel *Many galaxies of commons* toch enig overzicht met voorbeelden te geven. Achtereenvolgens gaat het dan over: subsistentiecommons, *commons* van inheemse volkeren, sociale en burgercommons, bedrijven ingebed in *commons*, *commons* met de staat als gemachtigde (state trustee) en globale (mondiale?) *commons*. Ten slotte gaat het vooral om een andere manier van kijken en van zijn, waarbij de *commons* ook tot een nieuwe visie op ontwikkeling leidt. Inhoudelijk komt dan bijvoorbeeld het Latijns-Amerikaanse *buen vivir* in het vizier, en op institutioneel vlak verwijst Bollier naar zijn eigen werk met Burns Weston (zie verder), alsook naar de voorstellen van Michel Bauwens.

Bollier besluit zijn boek met een samenvatting van de hoofdlijnen ervan. We vonden het de moeite om die in zijn geheel voor *Oikos* te vertalen (zie kaderstuk). Daarna neemt hij ook nog een eerder gepubliceerd schema op van de hand van Helfrich (2012b) dat de logica van de *commons* en de markt vergelijkt.

De commons, kort maar krachtig

David Bollier

Commons is:

- Een sociaal systeem voor een rentmeesterschap [*stewardship*] op lange termijn over hulpbronnen dat gedeelde waarden en gemeenschapsidentiteit vrijwaart.
- Een zelf georganiseerd systeem waarmee gemeenschappen hulpbronnen (zowel uitputbare als regenererbare) beheren met minimale of geen afhankelijkheid van de markt of de staat.
- De rijkdom [*wealth*] die we erven of samen scheppen en die onverminderd of vermeerderd doorgegeven moet worden aan onze kinderen. Onze collectieve rijkdom omvat de giften van de natuur, burgerlijke infrastructuur, culturele werken en tradities en kennis.
- Een domein van de economie (en leven!) dat waarde genereert op manieren die vaak voor vanzelfsprekend genomen worden – en vaak bedreigd worden door de markt/staat.

Er bestaat geen definitieve inventaris van commons vermits een *commons* ontstaat telkens een bepaalde gemeenschap beslist een hulpbron op een collectieve manier te willen beheren, met bijzondere aandacht voor rechtvaardige toegang, gebruik en duurzaamheid.

Commons is geen hulpbron. Het is een hulpbron *plus* een bepaalde gemeenschap en de protocollen, waarden en normen die de gemeenschap ontwikkeld heeft om de nodige hulpbronnen te beheren.

Er is geen commons zonder commoning – de sociale praktijken en normen die een gemeenschap helpen een hulpbron te beheren met het oog op collectief voordeel. Vormen van *commoning* variëren vanzelfsprekend van de ene *commons* tot een andere omdat de mensheid zelf zo divers is. Er is dan ook geen ‘standaardmodel’ voor *commons*, maar slechts gedeelde patronen en principes. Commons moet daarom evenveel als een substantief, verstaan worden als een werkwoord. Een *commons* moet geanimeerd worden via bottom-up participatie, persoonlijke verantwoordelijkheid, transparantie en zelfsanctionerende aansprakelijkheid.

Een van de grote, niet erkende problemen van onze tijd is de omheining [enclosure] van de commons, de onteigening en commercialisering van gedeelde hulpbronnen, meestal voor privé-marktgewin. Omheining is zichtbaar in de patentering van genen en levensvormen, de privatisering van water en grond, en pogingen om het open internet om te vormen tot een gesloten in eigendom genomen marktplaats, naast vele andere omheiningen.

Omheining gaat om onteigening. Ze privatiseert en commodificeert hulpbronnen die van een gemeenschap of van iedereen zijn, en ontmantelt een op *commons* gebaseerde cultuur (egalitaire coproductie en gezamenlijk bestuur [cogovernance]) via een marktorde (op geld gebaseerde producent-consumentrelaties en hiërarchieën). Markten neigen ertoe weinig verbinding te hebben met lokaliteiten, culturen en levenswijzen; die zijn voor iedere *commons* echter onvervangbaar.

De klassieke commons zijn klein en gefocust op natuurlijke hulpbronnen; naar schatting twee miljard mensen zijn afhankelijk van *commons* van bossen, visserij, water, wild en andere natuurlijke hulpbronnen voor hun dagelijkse subsistentie. Maar andere types van *commons* bestaan in steden, aan universiteiten en als infrastructuur en sociale tradities. Een van de meest robuuste soorten *commons* is gebaseerd op het internet en op digitale technologieën, die het commoners mogelijk maken om gedeelde kennis en creatieve werken te scheppen.

De huidige strijd van commoners is om nieuwe wettelijke structuren, institutionele vormen en sociale praktijken te ontwikkelen die het functioneren van diverse soorten *commons* op grotere schaal mogelijk maken; om hun hulpbronnen te beschermen tegen omheining door de markt; en om de generatieve macht (power) van hun *commons* te verzekeren.

Nieuwe vormen van commons en bijhorende praktijken zijn noodzakelijk op alle niveaus – lokaal, regionaal, nationaal en mondiaal – alsook nieuwe types van federatie tussen commoners en nieuwe verbindingen tussen

verschillende lagen van *commons*. In het bijzonder zijn er transnationale *commons* nodig om te helpen de 'in lijn te brengen met de ecologische realiteit en om te fungeren als kracht tot verzoening over politieke grenzen heen. Om de *commons* te actualiseren en marktomheiningen af te wenden, zijn er innovaties nodig op het vlak van wetgeving, publiek beleid, sociale praktijk en cultuur. Al die uitdagingen zullen een heel ander wereldbeeld doen ontstaan dan datgene wat nu overheerst in de gevestigde *governance-systemen*, in het bijzonder die van de staat en de markt.

Uit: David Bollier (2014). *Think like a commoner. A short introduction to the life of the commons*. Gabriola Island, Canada: New Society Publishers, 2014, 175-177. Creative Commons Attribution-Non Commercial-Share Alike 3.0 licence.

Vertaling: Jef Peeters

Commons in variaties

Is Bolliers boek een aan te bevelen opstap, dan is *The Wealth of the Commons: A World Beyond Market and State* (Bollier & Helfrich Eds., 2012) zeer interessant om bepaalde aspecten uitgediept te zien en daarbij kennis te maken met de rijkdom van de huidige discussie en maatschappelijke strijd om de *commons*. Het gaat om niet minder dan 73 uitgelezen essays – en waarvan er enkele ook voor deze bijdrage gebruikt werden – van een internationaal keur van activisten, academici en projectleiders die samen het generatief vermogen van de *commons* in al zijn aspecten documenteren: geschiedenis, politieke verandering, publiek beleid, culturele transformatie op mondiale schaal enzovoorts.

De essays zijn verdeeld over vijf delen:

1. De *commons* als een nieuw paradigma;
2. Kapitalisme, enclosure en weerstand;
3. Commoning, een sociale innovatie voor onze tijd;
4. Kennis-*commons* voor sociale verandering;
5. Ideeën voor een *commons*-gebaseerd beleids- en productiekader.

Met het boek is een website verbonden waarop alle essays via de inhoudstafel vrij toegankelijk zijn.

De variëteit aan *commons* toont zich uiteraard ook in de stemmen over de *commons*. Van de Amerikaanse publicist Jonathan Rowe, ooit compagnon de route van David Bollier, werd postuum een bundeltje van zijn essays uitgegeven als *Our Common Wealth. The hidden economy that makes everything else work* (2013). Het bestaat voor de helft uit theoretische beschouwingen en de helft uit actuele praktijkvoorbeelden, en kan gelezen worden als een eigenzinnige, maar lucide inleiding op de *commons*. Als aanvulling op andere lectuur geeft het soms verrassende historische inzichten. Voor teksten van Rowe kan je ook terecht op een website.

Commons en publiek beleid

Wanneer de civiele samenleving met de *commons* naar voren geschoven wordt als het meest fundamentele domein voor het scheppen van maatschappelijke waarde, ook in economische zin, dan wordt het belangrijk om de relatie ervan tot de domeinen van markt en staat grondig te herdenken. Bijvoorbeeld, eens we vatten dat *commons* niet vanuit een eigendomslogica begrepen kunnen worden – en er zelfs door vernietigd worden wanneer die logica maatschappelijk dominant is (zie hoger) – dan moet ook het denken over ‘publieke goederen’ herbekeken worden. Zeker in de huidige constellatie is een publiek goed niet hetzelfde als een gemeengoed omdat het een eigendomsstatuut heeft, en dus ‘publiek eigendom’ is. Net de huidige privatisering van publieke dienstverlening laat zien dat publiek eigendom, zoals marktgoederen, als handelswaar behandeld kan worden. Omwille van dit eigendomsregime is de huidige staat niet geschikt om een duurzaam antwoord te geven op sociale en ecologische rechten. De transitie naar een op *commons* gebaseerd regime impliceert dan ook heel wat institutionele en juridische veranderingen.

In dat kader lanceerden Burns Weston en David Bollier een onafhankelijk onderzoeksinitiatief, het Commons Law Project. *Green Governance: Ecological Survival, Human Rights and the Law of the Commons* (Weston & Bollier, 2013) zien ze als inleiding tot dat project, ‘een grote intellectuele opdracht’ (p.XXV), maar is zelf al een serieuze klepper van 360 pagina’s.

Hun uitgangspunt is ‘dat een effectieve en rechtvaardige milieubescherming het best verzekerd wordt via een op *commons* en rechten gebaseerd ecologisch governance, dat operationeel is van lokaal tot globaal en uitgevoerd wordt overeenkomstig principes die voortkomen uit respect voor de natuur en de medemensen’ en dat ‘het mensenrecht op een zuivere en gezonde omgeving een krachtig hulpmiddel kan zijn om een systeem van ecologisch governance in het gemeenschappelijk belang uit te denken en te verzekeren’ (Bollier & Weston, 2012).

In het boek werken zij een architectuur voor recht en publiek beleid uit op drie verschillende domeinen: (1) interne governance principes voor de *commons*; (2) macro-principes en beleid om de staat/markt te gidsen in de ondersteuning van de *commons*; (3) katalytische strategieën om *green governance* te realiseren. Aan te bevelen voor wie dieper wil graven en daar studietijd in wil steken.

Collaboratieve *commons* en postkapitalisme

Als het erom gaat een brede strategische visie te krijgen over hoe onze samenleving vanuit de zich ontwikkelende commonsgebaseerde *peer-to-peer*(P2P)-productie of *collaborative commons* kan overgaan naar een postkapitalistisch model, dan ben je bij Michel Bauwens, oprichter en onderzoeker van de P2P Foundation⁴ (opgericht 2005), aan het juiste adres. We kunnen er hier niet uitvoerig op ingaan, maar toch het volgende. De ontwikkeling van een nieuwe economie, gebaseerd op collaboratieve *commons*, legt de weg open om een maatschappelijke machtsverschuiving te bevorderen tussen staat, markt en civiele samenleving. Om die verandering te bewerkstelligen is het volgens Bauwens nodig om allianties aan te gaan tussen verschillende maatschappelijke spelers die zich economisch willen oriënteren op het scheppen van gemeenschappelijk goed (*common good*). Het gaat dan om gedeelde gebruikswaarde in plaats van om ruilwaarde in functie van privéprofijt en privéaccumulatie. Een staat die de *commons* ondersteunt wordt

dan een 'partnerstaat', en op de markt gaat het om ondernemingen die (een deel van) hun opbrengsten teruggeven aan de *commons* en zo vorm geven aan een 'solidariteits-economie'⁵. Dat engagement gaat natuurlijk veel verder dan dat van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO), en ook coöperaties moeten daartoe aan bepaalde voorwaarden voldoen (Bauwens, 2014a; Bauwens & Kostakis, 2014).

In dat licht houdt de P2P Foundation zich ook bezig met het ontwikkelen van een *peer production licence*, die erop neerkomt dat *commons* alleen vrij beschikbaar zijn voor wie ertoe bijdraagt. Daartegenover zouden kapitalistische bedrijven die geen rekening houden met externaliteiten moeten betalen voor de gebruikswaarde. Volgens Bauwens (2014b) ontwikkelen de mogelijkheden op een nieuwe economie en samenleving zich immers binnen de schoot van de huidige kapitalistische samenleving. Het is dan ook belangrijk te zien hoe er vandaag hybride vormen van economie werkzaam zijn – coöperaties werken nog op een kapitalistische markt en voeden niet noodzakelijk de *commons*; vormen van P2P-productie en deeleconomie zijn afhankelijk van infrastructuur in privé-eigendom of de gecreëerde waarde wordt kapitalistisch gerecupereerd – en op welke manier die omgebogen kunnen worden naar een oriëntatie op het gemeenschappelijk goed.

Over dat alles gaat het vorig jaar mede door Oikos uitgegeven *De wereld redden* (Bauwens & Lievens, 2013).⁶ Door de interviewstijl heeft het boek een grote toegankelijkheid, maar is de uiteenzetting minder stringent. Een meer systematische uiteenzetting van Bauwens' postkapitalistisch perspectief vind je in *Network Society and Future Scenarios for a Collaborative Economy* (Kostakis & Bauwens, 2014). Voor wie dit eerder dure boek – commerciële uitgever! – niet wil aanschaffen is de draft ervan te lezen op de website van de P2P Foundation, maar ondertussen circuleren er ook al e-versies van.

Meer stof om Bauwens' visie te onderbouwen vind je ook in het nieuwe boek van de bekende denker en publicist Jeremy Rifkin: *The zero marginal cost society: the internet of things, the collaborative commons, and the eclipse of capitalism* (2014). De titel geeft al de grote economische paradigmaverschuiving aan die hij ziet plaatsvinden: van marktkapitalisme naar collaboratieve *commons*. De reden daarvoor ziet hij in de naar nul neigende marginale kosten voor het produceren van waren, een tendens die door de concurrentiedynamiek van het kapitalisme wordt veroorzaakt. Het huidige kapitalisme kent dus een waardecrisis omdat de aan de gang zijnde revolutie in de marginale kosten het winstpercentage doet kelderen. Zoals Bauwens en de P2P Foundation voorziet hij ook dat economie en samenleving zich zullen reoriënteren rond de collaboratieve *commons*. Daarbij verdwijnt de markt(dynamiek) niet, maar krijgt eerder een perifere rol. 'Terwijl ik verwacht dat het kapitalisme deel zal blijven uitmaken van het maatschappelijke schema voor ongeveer de volgende halve eeuw, betwijfel ik of het nog het dominante economische paradigma zal zijn in de tweede helft van de 21ste eeuw. Alhoewel de indicatoren voor de transformatie naar een nieuw economisch systeem nog zwak en anekdotisch zijn, maakt de Collaboratieve Commons opgang en, ergens rond 2050, zal het de voornaamste arbiter zijn van het economisch leven in het grootste gedeelte van de wereld. Een toenemend gestroomlijnd en slim kapitalisme zal voortgaan met de strijd aan de rand van de nieuwe economie, er voldoende kwetsbaarheden vinden om te exploiteren, in eerste instantie als een aggregator van netwerkdiensten en –oplossingen, wat toelaat om te floreren als een machtige nichespeler in het nieuwe economische tijdperk, maar het zal niet langer overheersen.' (p. 1-2) Een stelling die

uitdagend genoeg is om dit boek ter hand te nemen, dat bovendien aantoont dat het *commons*-paradigma stilaan uit de marginaliteit komt.

Digitaal

Omdat er vandaag meer en meer organisaties rond de *commons* werken, en in relatie daarmee rond deeleconomie, groeit ook het digitaal beschikbaar materiaal zienderogen. Zo willen we graag nog enkele recente e-boeken onder de aandacht brengen.

Om te beginnen is er het overzichtsrapport dat de P2P Foundation maakte van de huidige collaboratieve economie (Bauwens e.a., 2012). *On the Commons* is een strategisch centrum om de beweging voor de *commons* te ondersteunen, opgericht in 2001. Naast zijn website heeft dit centrum recent een aantal e-boeken uitgegeven, zowel om inzichten rondom de *commons* onder een bredere aandacht te brengen, als om goede voorbeelden te presenteren. We sommen gewoon even op: *Celebrating the Commons* (On the Commons, 2014); *All That We Share: A Field Guide to the Commons* (Conrad, 2014); *Sharing-revolution. The essential economics of the commons* (Conrad & OTC, 2014); *How to Design Our World for Happiness* (Walljasper & OTC, 2014). Via inschrijving op de website kan je eraan geraken. Ten slotte *A primer on global economic sharing* (Share The World's Resources, 2014). Dit is natuurlijk maar een greep, maar via websites vind je natuurlijk meer, waaronder heel wat concreet materiaal en voorbeelden. Daarom werden er onderaan enkele interessante websites toegevoegd, en zoals dat met netwerken gaat: met surfen geraak je verder.

Om af te sluiten nog deze verzuchting: het wordt tijd dat er ook in Vlaanderen een specifiek initiatief ontstaat om commonsinitiatieven te inventariseren en te verspreiden.

Bio

Jef Peeters, doctor in de wetenschappen en master filosofie, doet onderzoek aan KHLeuven over sociaal werk en duurzame ontwikkeling, waarover hij het boek *Een veerkrachtige samenleving* (EPO, 2010) schreef. Hij is redactielid van Oikos.

Literatuurlijst

- Barkin, D. & Lemus, B. (2014). Rethinking the Social and Solidarity Society in Light of Community Practice. *Sustainability* 6, 6432-6445. <http://www.mdpi.com/2071-1050/6/9/6432>
- Bauwens, M. (2014a). Why We Need a New Kind of Open Cooperativism for the P2P Age. http://p2pfoundation.net/Why_We_Need_a_New_Kind_of_Open_Cooperativism_for_the_P2P_Age
- Bauwens, M. (2014b). Beyond Jeremy Rifkin: How Will the Phase Transition to a Commons Economy Actually Occur? *The Huffington Post*, April 23. http://www.huffingtonpost.com/michel-bauwens/beyond-jeremy-rifkin-how-_b_5185948.html?utm_hp_ref=tw
- Bauwens, M. & Kostakis, V. (2014). From the Communism of Capital to Capital for the Commons: Towards an Open Co-operativism. *TripleC*, 12(1): 356-361. <http://www.triple-c.at/index.php/tripleC/article/view/561>
- Bauwens, M. & Lievens, J. (2013). *De wereld redden. Met peer-to-peer naar een post-kapitalistische samenleving*. Antwerpen: Houtekiet, i.s.m. Oikos (216 p.).
- Bauwens, M., Mendoza, N., Iacomella, F., et al. (2012). *Synthetic Overview of the Collaborative Economy* [Report]. P2P Foundation. http://p2pfoundation.net/Synthetic_Overview_of_the_Collaborative_Economy
- Bollier, D. (2014). *Think Like a Commoner: A Short Introduction to the Life of the Commons*. Gabriola Island, BC, Canada: New Society Publishers (197 p.).
- Bollier, D., e.a. (2012). *The commons: (co)managing commonly owned resources* [Proceedings of the symposium of March 9 in Brussels]; *De commons : hoe beheren wat van iedereen is ?* [Verslag van het congres van 9 maart in Brussel]. Etopia, Oikos & GEF. <https://docs.google.com/folderview?id=0ByRWbIsvPGJ6V21UOW9fZndGN0k>
- Bollier, D. & Helfrich, S. (Eds.) (2012). *The Wealth of the Commons: A World Beyond Market and State*. Amherst: Leveller Press. <http://wealthofthecommons.org/>
- Bollier, D. & Weston, B.H. (2012). Green Governance: Ecological Survival, Human Rights and the Commons. In D. Bollier & S. Helfrich (Eds.), 2012.
- Conrad, J. (2014). *All That We Share: A Field Guide to the Commons* [e-book]. <http://www.onthecommons.org/about>
- Conrad, J. & On the Commons (2014). *Sharing-revolution. The essential economics of the commons* [e-book].
- De Walsche, A. (2010). Elinor Ostrom: een Nobelprijs voor groepswork. *Oikos*, 53, 6-13.
- Helfrich, S. (2012a). Common Goods Don't Simply Exist – They Are Created. In D. Bollier & S. Helfrich (Eds.), 2012.
- Helfrich, S. (2012b). The Logic of the Commons & the Market: A Shorthand Comparison of Their Core Beliefs. In D. Bollier & S. Helfrich (Eds.), 2012.
- Helfrich, S., Kuhlen, R., Sachs, W. & Siefkes, C. (2012). *Gemeengoed – Delen brengt welvaart*. Oikos, Brussel & Bureau de Helling, Utrecht. [Duitse publicatie: Heinrich Böll Stiftung, 2009]
- Kostakis, V. & Bauwens, M. (2014). *Network Society and Future Scenarios for a Collaborative Economy*. Palgrave Pivot. Draft: http://p2pfoundation.net/Network_Society_and_Future_Scenarios_for_a_Collaborative_Economy
- E-book : epub:
<https://www.dropbox.com/s/o3jx8789cnxtdw/Network%20Society%20%26%20Future%20Scenarios%20for%20a%20Collaborative%20Economy.epub?dl=0>
 mobi:
<https://www.dropbox.com/s/tpm0b57texqa6gd/Network%20Society%20%26%20Future%20Scenarios%20for%20a%20Collaborative%20Economy.mobi?dl=0>
- Mattei, U. (2012). First Thoughts for a Phenomenology of the Commons. In D. Bollier & S. Helfrich (Eds.) 2012.
- On the Commons (OTC) (2014). *Celebrating the Commons: People, Ideas and Stories for a Brighter Future* [e-book]. Articles include: an urgent call from author and 350.org founder Bill McKibben to protect our climate commons; Profiles of commons champions like Annie Leonard, Founder of the Story of Stuff Project and Paul D. Miller (aka DJ Spooky); Insights from Nobel Prize Winner Elinor Ostrom on commons management and so much more.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press.

- Rifkin, J. (2014). *The zero marginal cost society: the internet of things, the collaborative commons, and the eclipse of capitalism*. New York: Palgrave Macmillan (356 p.).
- Rowe, J. (2013). *Our Common Wealth. The hidden economy that makes everything else work*. P. Barnes (Ed.). San Francisco: Berrett-Koehler Publishers (120 p.).
- Share The World's Resources (2014). *A primer on global economic sharing*. <http://www.sharing.org/information-centre/reports/primer-global-economic-sharing>
- Walljasper, J. & On the Commons (2014). *How to Design Our World for Happiness: The Commons Guide to Placemaking, Public Space and Enjoying a Convivial Life* [e-book].
- Weston, B.H. & Bollier, D. (2013). *Green Governance: Ecological Survival, Human Rights and the Law of the Commons*. New York: Cambridge University Press (363 p.).

Enkele websites

David Bollier. News and perspectives on the commons: <http://www.bollier.org/>
 Global Commons Trust: <http://globalcommonstrust.org/>
 Jonathan Rowe. Writings on economy, commons, language and other things: <http://jonathanrowe.org/>
 Keimform.de. Auf der Suche nach dem Neuen im Alten: <http://keimform.de/category/english/>
 On the Commons: <http://www.onthecommons.org/>
 Open Source Ecology: <http://opensourceecology.org/>
 Open Source Seed Initiative: <http://www.opensourceseedinitiative.org/>
 P2P Foundation: <http://p2pfoundation.net/>; <http://blog.p2pfoundation.net/>
 Shareable: <http://www.shareable.net/>
 Share The World's Resources (STWR): <http://www.sharing.org>
 The Commoner: A web journal for other values: <http://www.commoner.org.uk/>

Eindnoten

1. 'Commons-based peer production' is een term van Yochai Benkler (Harvard Law School). Hij beschrijft een nieuw model van sociaaleconomische productie waarin de creatieve energie van een groot aantal mensen gecoördineerd wordt – meestal met behulp van het internet – in grote betekenisvolle projecten, meestal zonder de traditionele hiërarchische organisatie. Het gaat om een samenwerking onder gelijken, vandaar ook peer-to-peer (P2P) genoemd. Zie daarvoor in het bijzonder de publicaties van Michel Bauwens (hieronder), met o.a. het voorbeeld van de Wikispeed, het coöperatief design van een duurzame wagen.
2. Van dit congres zijn de teksten van de lezingen in het Engels bij Oikos beschikbaar als gedrukte brochure (Bollier e.a., 2012) en in het Nederlands als e-boek via de Oikoswebsite, waar je ook de presentaties terugvindt: <https://docs.google.com/folderview?id=0ByRWbIsvPGJ6V21UOW9fZndGN0k>
3. *The Tragedy of the commons* beschrijft hoe volledige individuele vrijheid bij gemeenschappelijk gebruik van goederen leidt tot totale onderbenutting of overexploitatie van die goederen, wanneer door elk individu wordt gestreefd naar maximalisatie van het eigen nut terwijl de kosten die leiden tot een groter individueel nut worden verdeeld over alle gebruikers van de goederen. De oorzaak ervan is steeds dat wanneer individuen gebruikmaken van een publiek goed, zij niet de volledige rekening voor hun handelen gepresenteerd krijgen.
4. De P2P Foundation werd opgericht in 2005. Voor haar missie, zie: http://p2pfoundation.net/About_The_Foundation
5. Het begrip wordt veel gehanteerd in Latijns-Amerika, maar de focus is uiteindelijk een solidaire samenleving. Cf. Barkin & Lemus, 2014.
6. Voor meer info zie: <http://www.oikos.be/component/k2/item/615-de-wereld-redden-met-peer-to-peer-naar-een-postkapitalistische-samenleving>